

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Soru Cevap Nehirler İle İlgili Şeri Kaideler

Soru:

Memba ve mansabı Hilafet Devletinin sınırları içinde olan nehirler ile Hilafet ve diğer devletlerin sınırları içinden geçen nehirlerle ilgili şeri kurallar var mıdır? Allah mükâfatınızı artırsın.

Cevap:

Şüphesiz ki İslam, olan, olmuş ve olacak olan her sorunu çözer. Allah *Subhânehu ve Teâlâ* bu dini kemale erdirdi.

“Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim. Ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Sizin için din olarak İslâm’dan razı oldum.” [Maide 3] Allah *Subhânehu ve Teâlâ*, küçük büyük her şeyde Allah’ın Şeriatını hakem kılmayı bizlere farz kıldı. Allah *Subhânehu ve Teâlâ* şöyle buyurdu:

“Aralarında, Allah’ın indirdiği ile hükmet. Onların arzularına uyma ve Allah’ın sana indirdiğinin bir kısmından seni şaşırtmalarından sakın.” [Maide 49] Bilindiği üzere “ma” sözcüğü, umum sığalardandır. Allah *Subhânehu ve Teâlâ* istisnasız her şeyde yani parçalamaksızın İslam ile hükmetmeyi farz kıldı.

“Allah’ın sana indirdiğinin bir kısmında seni şaşırtmalarından sakın.” [Maide 49] Aziz ve Hâkim olan Allah, bu dünyada insanların karşılaşacağı hiçbir sorunu çözümsüz bırakmamıştır. Bu sorunun ya nass ya da usuli şeri kaidelere uygun istinbat yoluyla mutlaka bir çözümü vardır. Allah *Subhânehu ve Teâlâ* bizi yarattı ve bize uygun olan şeyleri de bize açıkladı. Latif ve Habir olan Allah *Subhânehu ve Teâlâ* şöyle buyurdu:

“Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.” [Mülk 14]

Bu nedenle evet, Hilafet Devleti içindeki nehirlerle, Hilafet Devleti ve diğer devletlerin sınırları içinden geçen nehirlerle ilgili şeri kaideler vardır... Kısaca bazı şeylere değineceğim. Tamamı ise İnşaAllah Hilafet Devleti kurulduğunda izah edilecektir. Umarız kuruluşu yakındır. Allah, Aziz ve Hâkimdir.

1- Büyük nehirler, kamu mülkiyetidir ve kamu mülkiyeti çeşitleri kapsamında değerlendirilir. Diğer açıdan büyük nehirler, toplumun gereksinimleri kapsamına girerler. Rasûl *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in şu sözü buna delalet eder:

“Müslümanlar üç şeyde ortakdır: Mera, su ve ateş” [Ebu Davud] Keza nehirler, Peygamber *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in şu sözünden çıkarılarak yapıları gereği bireylerin özel mülk edinmeleri yasak olan ayanlardır:

“Mina, önce gelenin deve çöktürme yeridir!” [Tirmizi] Tüm bunlar, Hilafet Devletinde Maliye ve Ekonomik Sistem adlı kitaplarda ayrıntılarıyla mevcuttur. Dileyen onlara bakabilir.

2- Peygamber *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* döneminden günümüze kadar Müslümanlar nezdinde bilinen bir gerçek vardır ki Dicle, Fırat ve Nil gibi büyük nehirler kamu mülkiyetidir. Onları mülkü edinmek ya da yararlanmak kimseye özgü değildir. Devlet, içmek, evlerde kullanmak, hayvan sulamak (ki bu şefe olarak adlandırılır) ziraat (ki Şirb olarak adlandırılır), yolculuk ve ulaşım amacıyla insanların büyük nehirlerden faydalanmalarına olanak tanıyordu... Devlet, insanlar faydalansın diye nehir kıyısı düzenlemesi yapıyor, nehirleri temizliyordu (ki bu nehir eşmesi olarak adlandırılır)... Bütün bunlar, tarih ve İslam Fıkıh kitapları gözden geçirildiğinde açıkça görülür... Müslümanların büyük ırmaklar konusuna ilgi gösterdiğini ve onlardan faydalanılmasını kolaylaştıran bazı fıkıh metinlerini zikredeceğim:

- H. 540 yılında vefat eden es-Semerkindi'nin Tuhfetü'l Fukaha adlı eserinde şöyle geçmektedir: "... Fırat, Dicle, Ceyhun gibi nehirler, hiç kimsenin hususi hakkı değil, umumun hakkıdır. Dileyen bu nehirlerden tarlasını sulayabilir. Nehirler üzerine değirmen, tulumba ve benzeri şeyler de kurabilir. Bu böyledir, zira bunlar büyük nehre zarar vermezler. Zarar verirlerse, bundan men edilirler. Sonra büyük nehirlerin eşmesini Halife, Beytül Mal'dan yapar. Çünkü nehirlerin menfaati, kamusaldır. Bunun masrafları da hazineden karşılanır ki o da Beytül Maldır..."

- Kuveyt Fıkıh Ansiklopedisi'nde ise şöyle geçmektedir: "Eşmek: Nehrin çamurunu çıkarmak, kazmak, kenarlarını ıslah etmek, eşme masrafları ve ıslah için gereken tüm şeyler Müslümanların Beytül Malından karşılanır. Çünkü bu, kamu maslahatı içindir. Eğer Beytül-Mâl'da bir şey bulunmazsa nehri kazmak halka düşer. İmam (Devlet Reisi), zararı def etmek ve kamu maslahatını gerçekleştirmek için nehri kazmaya halkı zorlayabilir... Nil, Dicle ve Fırat gibi kamu nehirlerinin kazısını Halife, Müslümanların Beytül Malından karşılar. Çünkü eşmenin menfaati, Müslümanların geneline aittir. Dolayısıyla masrafı da Beytül Maldan karşılanır. Zira Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu:

الْخَرَاجُ بِالضَّمَانِ "Haraç, daman iledir." Bu nehirlerin taşmasından korkulursa, Beytül Maldan bentleri sağlamlaştırmak Halifenin görevidir."

- Düreru'l Hükkam Şerhi Mecelleti'l Ahkâm adlı eserde şöyle geçmektedir:

* [(Madde 1238) Kimsenin mülkü olmayan umumi nehirler]

* Madde (1238) "Kimsenin mülkü olmayan umumi nehirler, herhangi bir topluluğun mülkü olan nehir yataklarında akmayan akarsulardır. Bunlar aynıyla mubahtır. Nil, Fırat, Tuna, Tunca işte bu umumi nehirlerdendir." Kimsenin mülkü olmayan umumi nehirler ki bunlar, herhangi bir topluluğun mülkü olan nehir yataklarında akmayan akarsulardır, göller ve denizler gibi kimsenin mülkü değildir, aksine aynıyla mubahtır. Bu nedenle Madde (1254) de açıklandığı gibi başkasına zarar vermemek koşuluyla mubah olandan herkes yararlanabilir. Su arkı açabilir, ondan arazisine su akıtabilir, arazisini sulayabilir. Değirmen kurabilir, su dolabı ve suvat yapabilir."

"Ammeye zarar veriyorsa, şöyle ki: Su taşarak, başkasının haklarını ifsat ediyor veya gemilerin seyrine mani oluyorsa yapamaz. Nehirler hakkında durum budur. Denizde ise kişi denizden başkasına zarar verse dahi yararlanabilir. El-Kuhistânî bunu açıkça söyledi. Bu mesele hakkında (1263 ve 1264) maddelerinin şerhinde bahsedilecektir."

"Kamuya zarar verse de vermese de herkesin bu umumi nehirlerde şefe hakkı vardır. Kimsenin mülkü olmayan umumi nehirler, Mısır'daki Nil nehri, Irak'taki Fırat ve Dicle nehri, Şattul Arap (Dicle ve Fırat toplamı) ve Romanya'daki Tuna (Danube), Edirne'ye akan ve Meriç adıyla da bilinen Tunca nehri gibi. Bu büyük nehirler, kimsenin mülkü değildir. Çünkü (1249) maddesi uyarınca mülk, ihraz etmek ve el koymakla olur. Bu nehirleri ihraz etmek ve el koymak mümkün değildir. Bu nehirler ihraz edilemediği sürece (1234) maddesi uyarınca ortak sulardır. (1265) maddesi uyarınca herkesin bu sulardan faydalanma hakkı vardır." (et-Tenvir ve Reddül Muhtar Fi Evaili Şirb ve ez-Zeylâi Fi Şirb)...

"[(1265) Kimsenin mülkü olmayan nehirlerden herkes, arazisini sulayabilir]

Madde (1265)- "Herkes kimseye ait olmayan nehirlerden tarlasını sulayabilir, bunun için ark açabilir, değirmen kurabilir. Ama bunda başkalarına zarar vermemesi esastır. Eğer bunu yaparken suyu aşırı akıtıp zarar verirse, ya da nehir suyu kesilirse veya nehirdeki tekneleri engellerse bundan men edilir."

"Herkesin kimseye ait olmayan nehirlerden sulama ve şefe hakkı vardır. Yani tarlasını sulayabilir. Bir kimse, bu nehre yakın yerdeki ölü arazileri ihya ederse, bunun için ark açabilir ve nehrin suyunu ihya ettiği arazisine akıtabilir. [Serhu Mecmu Fi Şirb] Ark açılan yer o kişinin mülkü ise bu durum söz konusudur. Ayrıca herkes, bu nehirde su içebilir, abdest alabilir, elbisesini yıkayabilir. Tarlasını daha fazla veya tekrar tekrar sulamak için orada ya da ölü arazide ark ve su yolu açabilir. Değirmen kurabilir. Bu arkın, üç menfezi olabilir. Hatta artırıp dört veya beş menfez de yapabilir." [Fetavayı Hindiyeye ikinci bölüm Şirb]

"Aynı şekilde kimseye ait olmayan büyük nehir, birinin bağına yakın olur ve bu bağ sahibi de bağını sulamak için nehre bir su dolabı kurar ve bu su dolabının da başkalarına bir zararı

dokunmuyorsa, bu bağ sahibinin bağının altına düşen diğer bağ ve su dolabı sahipleri, rızaları olmadığı gerekçesiyle onu bundan men edemezler."

Şüphesiz bildiğiniz gibi Mecelle Ahkâmı, Osmanlı devletinde uygulanagelmıştır. Yani devlet, yukarıda belirtilen hükümleri uyguluyor ve bu hükümlere itimat ediyordu. Bütün bunlar da İslam Devletinin büyük nehirlerden faydalanma keyfiyetini gösterir...

3- Memba ve mansabı ile eğer büyük nehir, İslam Devletinin sınırları içinde kalıyorsa, yukarıda belirtilen bazı şeri hükümler uyarınca suyundan faydalanmak ve ulaşım konusunda kesinlikle hiçbir sorun yoktur... Nehrin kollarının çeşitli vilayetlerde olması buna zarar vermez. Çünkü tüm vilayetler, devlet otoritesi kapsamına girerler. Bu vilayetleri belirli coğrafi sınırlara bölmek, idari bir uygulamadır... Büyük nehirlerden faydalanma, farklı vilayetler arasında belli düzenlemeleri gerektiriyorsa, Halifenin alacağı idari koordinasyon önlemleri farklı vilayetlerin bu nehirlerden en iyi şekilde faydalanmalarına olanak sağlayacaktır...

4- Büyük nehrin kullanımı ve sularından faydalanmak için ayrıntılı bir düzenleme gerekiyorsa, devlet, sulama, ulaşım ve diğer hususları düzenleyen idari düzenlemeler geliştirecektir... Günümüzde gelişen teknolojik materyaller göz önüne alındığında, sulama projelerini, suyu ev ve tarlalara ulaştırma ve nehirlerdeki seyri sefer düzenlemelerini devlet yapacaktır... Devlet, bu kullanımlar ve faydalanmalardan elde edilecek karı, Müslümanların Beytül Malında kamu mülkiyeti gelirleri bölümüne koymak koşuluyla ücret koyabilir.

5- Büyük nehrin kolları, İslam Devleti otoritesi dışında yer alıyorsa, gerekirse devlet, şeri hükümler uyarınca ilgili devlet ile ikili anlaşmalar yapabilir. Amaç, kamu mülkiyeti ile ilgili şeri hükümler uyarınca ve İslam Devletinin çıkarlarına halel getirmeksizin nehir kullanımını düzenlemektir... Eğer başka devletler, büyük nehir sularını İslam Devletinden engellerse ya da Müslümanların çıkarlarına zarar verecek şekilde istismar ederse, İslam Devleti, diğer ülkelerin yol açtığı zararı bertaraf etmek için siyasi, ekonomik ve askeri önlemleri alacaktır. Saldırgan devlete karşı bir savaşa girilse bile hakkını söküp alacaktır.

6- Eskiden büyük nehirlerle kıyıdaş devletlerin, büyük nehir sularından (uluslararası sular) faydalanmak için birbirlerine engel olmadığına dikkat çekmek isterim. Aksine tüm kıyıdaş devletler, her yönüyle nehirde yararlanıyorlardı... Uluslararası nehirler sorunu, nehirleri sömürü, diğer ülkelere siyasi ve ekonomik baskı uygulamanın bir aracı olarak gören Batı sömürgeciliği döneminde hortlamıştır.

7- Kuşkusuz kamu mülkiyetinde hak sahibi, diğer ülkeler değil, İslam Devletinin tebaasıdır. Bu nedenle devlet, İslam Devleti otoritesi içerisinde yer alan nehirlerin başka ülkelere kullanımına belli ücretler koyar. Sularını ya da onlardan üretilen elektrik vb. hususları satabilir... Bunların gelirleri, şeri hükümlerin öngördüğü şekilde harcamak üzere Beytül Mala konur.

8- Devlet, nehirleri kurutmamak, akışını kesintiye uğratmamak, sularını kirletmemek ya da başka herhangi bir zarar vermemek koşuluyla büyük nehirlerin kullanımını, suların paylaşımını ve seferleri düzenler. Yanlışlıkla ortaya çıkan herhangi bir zararı def etmek için de doğrudan müdahale eder... Sular politikası, sular havzasının paylaşımında adalet ve aynı zamanda da en iyi şekilde bu su kaynaklarının korunması ilkesine dayanır... Tüm bunlar, devletin belirlediği ekonomik ve genel çevre politikalarından kopuk olmaz.

9- Büyük nehirlerde balıkçılık ve avcılık gibi geçim kaynaklarının devlet tarafından düzenlenmesi de yukarıda geçenlere ilhak olur...

Umarım bu özet cevap yeterlidir... Daha geniş açıklama ise İnşallah vakti zamanı gelince yapılacaktır.